STUDIA Koszalińsko-Kołobrzeskie
33 | 2026 | s. 247–250
ISSN (print) 1230-0780 | ISSN (online) 2719-4337
DOI: 10.18276/SKK.2026.33-13

Radosław Mazur
Uniwersytet Szczeciński, Szczecin | Instytut Nauk Teologicznych
ORCID: 0000-0001-8240-7792, e-mail: radoslaw.mazur@usz.edu.pl

WIOLETTA SZYMCZAK, *ABSENCJA NA LEKCJACH RELIGII W SZKOLE Z PERSPEKTYWY DOŚWIADCZEŃ MŁODZIEŻY. ANALIZA SOCJOLOGICZNA*, WYDAWNICTWO KUL, LUBLIN 2025, SS. 273.

W ostatnich dziesięciu latach w Polsce obserwuje się dynamiczny spadek uczestnictwa młodzieży w szkolnych lekcjach religii, zwłaszcza na etapie szkół ponadpodstawowych. Trendy te niewątpliwie pogłębiane są poprzez działania obecnego kierownictwa resortu edukacji, zmierzające do zmarginalizowania roli nauczania religii jako przedmiotu szkolnego. Niewliczanie oceny z religii do średniej, redukcja wymiaru zajęć do jednej godziny tygodniowo, umieszczenie lekcji religii jedynie na pierwszej i ostatniej godzinie lekcyjnej czy też zmiana zasad dotyczących łączenia klas, bez wątpienia wpływają na decyzje rodziców i samej młodzieży o rezygnacji z udziału w lekcjach religii. Jednak tendencja spadkowa nie zaczęła się wraz ze zmianami w ministerstwie czy też po ostatnich wyborach parlamentarnych. Jak już wspomniano, nastąpiła wtedy jedynie akceleracja procesów, które były obserwowane wcześniej. Jaka jest zatem ich przyczyna, bądź jakie są ich przyczyny, bo zapewne jest ich więcej? Jakie są wreszcie uwarunkowania tych przyczyn? Na tak postawiony problem próbuje odpowiedzieć książka Wioletty Szymczak, oparta na jakościowych badaniach socjologicznych przeprowadzonych wśród młodych ludzi, którzy sami bądź za aprobatą rodziców zdecydowali się na rezygnację z udziału w szkolnych lekcjach religii[1]. W książce poddano analizie 41 indywidualnych wywiadów pogłębionych, za pomocą których zbadano pełnoletnich uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych; co ważne, deklarujących się jako osoby wierzące.

1 W myśl prawa dotyczącego uczestnictwa w lekcjach religii, rodzic decyduje o uczestnictwie swoich dzieci do osiągnięcia przez nie pełnoletności, później o uczestnictwie decydują sami uczniowie.

Około połowa badanych to młodzież z terenu archidiecezji lubelskiej, druga połowa to mieszkańcy reprezentujący różne części Polski. Badania jakościowe dały możliwość wypowiedzenia przez młodych ludzi swoich motywacji czy powodów rezygnacji ze szkolnej lekcji religii, doświadczeń z wcześniejszego w niej uczestnictwa, a także, co ważniejsze, późniejszej analizy szerszych kontekstów zjawiska i złożoności uwarunkowań ich decyzji. W wywiadach poruszono bowiem nie tylko tematykę lekcji religii i rezygnacji z niej, ale też kwestie religijności domów rodzinnych i opinie o religijności rodziców, podjęto zagadnienia dotyczące współczesnych problemów i potrzeb ludzi młodych, rozmawiano o ich religijnych poszukiwaniach i postawach, a w tym wątku także o ich obecności w Kościele, najczęściej w kontekście parafii. Również zagadnienie lekcji religii (udziału w niej i absencji) analizowano w szerokim kontekście: samych lekcji i ich prowadzących, wpływu rówieśników i funkcjonowania szkoły.

W pierwszym rozdziale monografii przybliżone zostały opinie młodzieży na temat szkolnej lekcji religii, zarówno dotyczące jej strony merytorycznej, jak i jej istotności na mapie wartości uczniów, a także oddziaływania rówieśników i nauczycieli religii na decyzję o absencji. Z obrazu, jaki wyłania się po przekrojowej analizie wywiadów z uczniami, dwie kwestie wydają się być szczególnie ważne. Pierwsza to wniosek, że nie można wskazać jakiejś jednej przyczyny, dla której młodzi rezygnują z lekcji religii (nawet w odniesieniu do pojedynczych osób), jest to raczej splot czynników, indywidualnych, grupowych i środowiskowych (również tych charakterystycznych dla całego pokolenia dzisiejszej młodzieży), związanych z sytuacją z danej szkoły, z przebiegiem konkretnych określonych lekcji czy z opiniami na temat postaw, kompetencji oraz relacji z tym, a nie innym nauczycielem religii. Wniosek ten otwiera dalszą perspektywę badawczą, wskazując, że wobec postępującej absencji na lekcjach religii nie można zadowalać się zbyt prostymi odpowiedziami, czy pozostawać na zbyt łatwo kwantyfikowanych twierdzeniach. Druga kwestia wiąże się z wynikającym z analizy wywiadów i z bezpośrednich deklaracji rezygnujących z lekcji religii, brakiem wiedzy na temat celu i wizji katechizacji, jaką ma Kościół. Uwaga ta jest szczególnie ważna z praktycznego punktu widzenia – zarówno na poziomie programowania szkolnej lekcji religii, jej umiejscowienia w całkowitej wizji ewangelizacji i katechizacji, jak i na etapie realizacji zajęć – wskazuje ona na potrzebę ukazania sensu i celu lekcji religii oraz ich konsekwentnej realizacji. Nieznajomość i niezrozumienie sensu oraz celowości nauczania religii są uzasadnionym i dobrym motywem czy pretekstem, aby się z tych lekcji zdyspensować.

W drugim rozdziale Autorka analizuje dwa ważne konteksty uczęszczania i rezygnacji ze szkolnej lekcji religii, jakimi są religijność młodzieży oraz jej aktualne i przez nią percepowane potrzeby i problemy ludzi młodych, w tym dotyczące relacji ze światem dorosłych. Badania potwierdzają opisywane powszechnie trendy w religijności młodzieży, a więc sekularyzację, pluralizację i indywidualizację religijną, wybiórczość w znajomości i życiowej aplikacji nauczania Kościoła, ale także pojawiające się zjawiska przeciwne, czyli desekularyzację i deprywatyzację religijności. Ważnym kontekstem dla młodzieży jest współczesność z jej pośpiechem, presją czy deficytem relacji. Niezmiennie potrzebują

towarzyszenia dorosłych, wysłuchania, zrozumienia, aktywnej obecności. Trudnym doświadczeniem jest potrzeba długofalowego spojrzenia w przyszłość, planowania swojej własnej dorosłości, konsekwencji w podejmowaniu decyzji, które będą do tak rozumianego celu prowadziły. Kluczowe jest również dostrzeżenie, że selektywność dotycząca prawd i praktyk religijnych, własne sposoby praktykowania wiary, nie jest dla samych młodych przeszkodą w identyfikacji siebie jako osób wierzących, ale również, że identyfikacja ta często nie oznacza czegoś głębszego i określającego tożsamość.

W rozdziale trzecim kontynuowany jest opis kontekstów absencji, jednak jest to kontekst zewnętrzny. Po analizie religijności samych badanych oraz współczesnych doświadczeń i cech ich pokolenia, czas na refleksję nad środowiskami, w których funkcjonują. W kontekście tematyki badań szczególne są tu zwłaszcza rodzina oraz Kościół (jako wspólnota wiary i jako instytucja). W odniesieniu do rodziny udało się określić kilka typów postaw religijnych rodziców (a dokładniej, ich socjalizacyjnego oddziaływania), które miały na licealistów pozytywne bądź negatywne oddziaływanie. Zdecydowanie pozytywna okazała się postawa autentyczna, w której młodzi rejestrowali spójność między praktykami religijnymi rodziców a codziennym życiem i która niejako sama z siebie była dla młodych zapraszająca i zachęcająca do formacji własnej religijności. Ambiwalentny jest wpływ postawy tradycjonalistycznej – jeśli nie jest ona zarazem autentyczna i pogłębiona, łatwo staje się synonimem transferu nieprzemyślanych i nieprzyswojonych praktyk religijnych („zawsze tak było"), natomiast przy pogłębieniu i interioryzacji nabiera cech pozytywnych związanych z zaangażowaniem i autentyzmem. Badani negatywnie percypują natomiast postawy: rutynową (rytualną) i wymuszającą, w których nie objawia się osobista wiara członków rodziny, a jedynie dbałość o zwyczaj czy spełniane obowiązki religijne. Można skonstatować za Autorką, że tam, gdzie jest więcej przymusu, rutyny i pewnej hipokryzji dotyczącej religijności, młodzież nie odnajduje w niej sensu ani nie nadaje jej znaczenia w swoim życiu. W odniesieniu do Kościoła odnotowano w wywiadach opinie młodzieży na temat jego reprezentantów, w szczególności księży, ale i osób świeckich oraz na temat funkcjonowania parafii, wspólnot, czy też obecności Kościoła w mediach. Jak się okazuje, młodzież i w tym przypadku najbardziej reaguje na postawy duszpasterskiego zaangażowania oraz autentyzmu w wierze. Ta ostatnia przestrzeń, być może wciąż niedoceniana przez sam Kościół, wydaje się dla młodych odgrywać coraz większą rolę w pozyskiwaniu informacji i uczestnictwie w życiu wspólnoty. Opinie na temat Kościoła skategoryzowano w trzech grupach: jego mocnych stron (są takie i młodzież je widzi), słabych stron oraz oczekiwań. Warto zauważyć, że zarówno opinie pozytywne, negatywne, jak i te związane z oczekiwaniami są wyjątkowo trafne, wymykające się tabloidowym stereotypom i jako takie powinny stać się cennym materiałem do refleksji dla odpowiedzialnych za Kościół na różnych szczeblach.

Szczególnie cenne w recenzowanej monografii jest to, że jej Autorka nie pozostaje na poziomie analizy socjologicznej, ale kompetentnie i trafnie ubogaca ją wnioskami, które mają charakter pastoralny. Ze względu na charakter pracy mają one raczej kształt zaproszeń do dalszej analizy i praktycznej aplikacji, ale właśnie ze względu na swój

otwarty charakter i pewną „zalążkowość" wydają się być szczególnie cenne i dające nadzieję na dalsze wykorzystanie pracy włożonej w badania i ich opracowanie. Przykładem potencjału monografii jest chociażby konferencja naukowa, która odbyła się 18 czerwca 2025 roku w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim pod hasłem „Między ideą a doświadczeniem. Edukacja religijna młodzieży w kontekście społecznym i eklezjalnym". Swoistym błogosławieństwem wydaje się i to, że publikacja pojawia się w momencie przemian w polskiej katechezie. Przemian, co zostało już wspomniane, związanych ze zmianami organizacyjnymi szkolnego nauczania religii, ale i poszukiwaniem na nowo sensu i kształtu katechezy parafialnej. Prezentowany materiał domaga się wnikliwej i uczciwej refleksji w obliczu pytań o przyszłość katechezy w Polsce.

Autorka jako podsumowanie swoich badań formułuje również kilka wniosków natury pastoralnej, z których pierwszym i fundamentalnym jest zwrócenie uwagi na potrzebę zintegrowania w świadomości młodzieży takich elementów jak osobista religijność, socjalizacja kościelna czy szkolna lekcja religii, ponieważ obecnie są one postrzegane jako rozłączne i w małym stopniu wpływające na siebie wzajemnie. Książka autorstwa Wioletty Szymczak to obowiązkowa lektura tych, którzy poważnie myślą o religijnej edukacji młodzieży, a także o jej formowaniu w przestrzeni parafialnej.

Cytowanie chicagowskie:

Mazur, Radosław. „Wioletta Szymczak, «Absencja na lekcjach religii w szkole z perspektywy doświadczeń młodzieży. Analiza socjologiczna», Wydawnictwo KUL, Lublin 2025, ss. 273". *Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie* 33 (2026): 247–250. DOI: 10.18276/skk.2026.33-13.

Cytowanie oksfordzkie:

Mazur R. *Wioletta Szymczak, „Absencja na lekcjach religii w szkole z perspektywy doświadczeń młodzieży. Analiza socjologiczna", Wydawnictwo KUL, Lublin 2025, ss. 273*. „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie" 33 (2026), s. 247–250. DOI: 10.18276/skk.2026.33-13.